

ARMOUR PIECES OF THE METAL AGE ON THE TERRITORY OF ROMANIA

Ioana-Iulia Olaru

Assoc. Prof., PhD, "G. Enescu" University of the Arts, Iași

Abstract: The present paper will refer to an aspect of processing metals on the territory of Romania, in Bronze Age and Iron Age (the second age having been studied up to the moment when Prehistory ended: 1st century B.C., being continued by Antiquity). Unfortunately, few pieces were found in settlements and in necropoleis, so it is difficult to attribute the artifacts of the Metal Age to one or other of the existing cultures, though the region where they were produced can be mentioned. Consequently, their study can lead to another classification than the chronological one, and that is of the field of ornamental arts in metal.

We will only focus on the armour pieces of the Metal Age, generally classified in arm shields and elbow shields, helmets, sceptres, cnemides, which help us create a solid image of this important artistic field of the Metal Age on the territory of our country, toreutics, all these joining the other important types: weapons and other objects made of metal (pots, sconces, mirrors).

Keywords: au repoussé, toreutics, akinakes, tectonic, cnemide

Alcătuită din Epoca bronzului și Epoca fierului, întreaga Epocă a metalelor este perioada în care apar primele semne ale unei revoluții statale-urbane, iar uneltele din piatră sunt înlocuite cu cele din metal (proces început încă de la sfârșitul Eneoliticului). Încă înainte de Epoca mijlocie a bronzului, spațiul carpato-dunărean a devenit unul dintre centrele metalurgice importante ale Europei.

În Epoca bronzului¹, metalurgia acestui metal, pătrunsă pe teritoriul României, se dezvoltă treptat. Înlocuind uneltele și armele din aramă, cele din bronz, mult mai rezistente și mai fluide, vor marca saltul calitativ în domeniul productivității muncii. Se va extinde și prelucrarea obiectelor din aur și din argint, care reflectă statutul social al indivizilor și complexitatea societății căreia aparțin. Ca tehnică, decorația obiectelor din bronz era realizată prin gravare; *au repoussé*-ul fiind indicat doar foilor subțiri din metal – el va fi aplicat așadar obiectelor din aur (unde gravarea este mai rară). Ca aspect, predomină tot geometria, ca și în ceramică, motivele fiind unghiulare (zig-zag-uri, triunghiuri, romburi) sau curbe (cercuri,

---

¹ Cele mai înalte datări: 3 500, dar pentru teritoriul României: 2 500/2 000/1 800 – 1 200/1 150/1 000/850/700 î.Hr. Cf. Marija Gimbutas, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989, p.140; Dinu C. Giurescu, *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981, p.24-25; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971, p.30; R. F., in Radu Florescu, Hadrian Daicovicu, Lucian Roșu (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980, p.69, s.v. *bronzului, epoca*; Ion Miclea, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978, p.24; Vladimir Dumitrescu, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974, p.273

spirale). Iar elementele figurative sunt foarte rare. De asemenea, concepția tectonică a amplasării ornamentației există și în cazul obiectelor din metal.

Începutul metalurgiei bronzului, pătrunsă prin fenomenul de aculturație, marchează o schimbare din toate punctele de vedere a societății față de perioada eneolitică. Fenomenul se manifestă începând cu imitarea în aramă a formelor tipice artei bronzului. Oricum, exact procesul de trecere de la metalurgia aramei la cea a bronzului este dificil de reconstituit. Artefactele din bronz sunt rare, imitații locale ale obiectelor aduse din lumea sudică. Dar chiar înainte de răspândirea metalurgiei bronzului, în atelierele găsite în Transilvania se prelucra (prin ciocănire deocamdată) cuprul, aurul și argintul. Deși săracă în descoperiri, metalurgia perioadei timpurii a adus acest aliaj – bronzul – cu o duritate sporită față de cea a aramei, precum și diversificarea formelor.

Treptat, producția bronzului a căpătat caracter de masă. În epoca mijlocie, întâlnim o dezvoltată metalurgie a bronzului, dar se realizează și obiecte din aur și din argint, pentru aristocrație. Transilvania devine un centru european important al metalurgiei bronzului. Depozitele de bronz și tezaurile de piese de aur, precum și descoperirile izolate sunt tot mai frecvente.

Metalurgia bronzului evoluează și se perfecționează în perioada târzie a Bronzului: tipologic, dar și tehnic, tehnica dominantă fiind acum turnarea; rețelele de difuzare a bronzului polarizează în jurul marelui centru din Carpații Apuseni și nordici, cuprinzând tot teritoriul actual al României. Se dezvoltă și metalurgia metalelor prețioase.

Treptat, metalurgia fierului ia locul celei a bronzului, se generalizează, imitând la început formele pieselor din bronz, apoi inventând forme proprii. În Epoca fierului² se distinge producția de piese de podoabă din argint, obiecte tipice artei metalurgice.

În prima perioadă a Epocii fierului³, Hallstatt⁴, apar primele produse din fier, deocamdată piese de import, care nu rivalizează cu cele din bronz – a cărei metalurgie atinge apogeul la începutul Hallstattului. Cele mai timpurii obiecte din fier (nu obiecte artistice!) apar în necropola tumulară de la Lăpuș (un celt) și în depozitul de la Rozavlea (o limbă de mâner de cuțit), la care se adaugă apoi pumnalul din bronz cu miez din fier de la Tirol, acul din bronz cu capul discoidal, cu miezul din fier, și o spadă, amândouă din localități necunoscute, precum și brățara din necropola de la Bobda (Banat), împreună cu un cuțit de la Căuș (jud. Satu Mare).

Producția de bronz a Hallstattului timpuriu este caracterizată prin tehnica sumară și prin metalul de calitate proastă. Decorul este tot mai abstract, mai ornamental, simbolismul diminuându-se și dispărând în schematizarea accentuată a motivelor și a ansamblurilor. Produsele din fier nou apărute sunt acum imitații locale ale celor din bronz (spade, celturi – topoare cu înmănușare longitudinală) realizate prin turnare; se va extinde treptat ciocănirea, tehnică specifică fierului. Obiectele au încă forme simple și puțin numeroase, dar apar în cadrul unei autohtonizări a metalurgiei fierului, transmisă dinspre Grecia sau dinspre coastele

² Cca 1 150/1 000 – 50/70 î.Hr.: data constituirii Statului dac. Cf. Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.25; Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, *op. cit.*, p.30; Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1982, p.174; H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, s.v. *fierului, epoca*

³ Cca 1 150/800 – 450/300 î.Hr. Până în anul 800 î.Hr. este o perioadă care se confundă cu sfârșitul Epocii bronzului. Cf. H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, s.v. *fierului, epoca*

⁴ *Ibidem*

⁴ Epocă denumită după marea necropolă eponimă de la Hallstatt (Austria), în cadrul clasificării Epocii fierului din anul 1874 a lui Hildebrand. Cf. A. Vulpe, M. Petrescu-Dîmbovița, A. Lászlo, Cap.III. *Epoca metalelor*, in Mircea Petrescu-Dîmbovița, Alexandru Vulpe (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010, p.289

Asiei Mici. Apar diferite unelte și arme (cuțite, topoare plate cu aripioare, topoare bipene, dălți, seceri, teci pentru spade), mai puțin podoabe. Pentru acestea se folosește însă și aurul, prelucrat încă din Neolitic, care acum ne lasă câteva descoperiri dificil de datat (probabil acestei perioade de tranziție aparțin și brățelele de tip Firiteaz, falerele de la Săcuieni și Grăniceri, vasul de la Biia, tezaurul dintr-o localitate necunoscută din Bihor)⁵. Oricum, descoperirile artefactelor din aur și din argint încep să fie tot mai puține în această perioadă⁶.

Fenomenul început anterior, de schematizare și de simplificare a pieselor de bronz, se va accentua, atingând apogeul în Hallstatul mijlociu, când începe protoistoria dacilor. Depozitele se împuținează în Transilvania. Începe în schimb marea dezvoltare (o adevărată revoluție) a metalurgiei fierului, cu un repertoriu tipologic bogat și divers. Locul armelor din bronz este luat de cele din fier, realizate în tehnica specifică fierului: ciocănirea. Bronzul era folosit pentru podoabe și vase.

Siderurgia în continuă dezvoltare se va răspândi pe tot teritoriul actual al României, ducând și la dispariția pieselor litice.

Arta aurului ne-a lăsat tezaure și piese izolate, rupte din contextul lor cultural-arheologic, fapt care a dus la dificultatea datării lor.

Se remarcă o dezvoltare deosebită a metalurgiei fierului în perioada târzie a Hallstattului. Caracteristică este înlocuirea armelor din bronz cu cele din fier, unele cu un deosebit aspect decorativ, după cum vedea în exemplele din capitolul despre artefactele în metal ale întregii Epoci a metalelor. Fierul era obținut direct din minereu, fără etapa fontei. Reducerea în două etape, cu forjare, era folosită pentru obținerea unui grad înalt de puritate. Cuptoarele erau de tipul celor de mangal: simple vetre amenajate în pământ, cu canale de colectare a metalului ducând la o groapă exterioară în care se forma lupa. Pe această vatră se clădeau în straturi alternative minereu concasat de fier și cărbune de lemn, apoi totul se acoperea cu pământ. Prin canale se făcea focul, iar metalul produs prin reducere curgea prin aceleași canale până la groapa pentru lupă⁷.

Metalurgia fierului se generalizează în a doua perioadă a Epocii fierului⁸, Latène⁹; se dezvoltă noua tehnică a prelucrării fierului prin tratamentul termic al metalului. În afara pieselor comune, deosebite sunt piesele de lux din Mormântul princiar de la Agighiol. În perioada Latène, obiectele din aur sunt însă puține, comparativ cu cele din Epoca bronzului și din Hallstatt. Existența unei arte a argintului însă este dovedită.

În ceea ce privește **ARTELE DECORATIVE** ale perioadei acesteia, a Epocii metalelor de până în sec. I î.Hr. (moment care marchează încheierea Preistoriei și începutul istoriei propriu-zise pe aceste meleaguri), în afara CERAMICII, importantă este **ARTA PRELUCRĂRII METALELOR** (ce va fi numită TOREUTICĂ începând cu viitoarea Epocă antică), care la noi se oprește doar la arme și la vase din metal (deși majoritatea nu sunt decorate, astfel încât nu intră sub incidența *artei*), precum și la alte câteva obiecte mici (oglinzi, aplici) (statuete din metal nu au fost găsite). Acestea i se adaugă capitolul **PODOABELOR**.

⁵ *Ibidem*, p.349

⁶ Alexandra Țârlea și Anca-Diana Popescu, în Rodica Oanță-Marghitu, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014, p.68

⁷ Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.127

⁸ 450 (pt. zonele din sud)/300 î.Hr. (pt. zonele din nord) – 106-271 d.Hr. Cf. H. D., în Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.155, s.v. *fierului, epoca*

⁹ Denumită după *oppidum*-ul și locul de cult al celților helveți de lângă La Tène, de pe malul lacului Neuchatel, Elveția, în cadrul clasificării Epocii fierului din 1874 a lui Hildebrand. Cf. A. Vulpe et al., *op. cit.*, p.289

Tehnic, obiectele din metal erau realizate în special prin turnare în tipare, și doar arareori prin ciocănire, în timp ce tehnica decorării lor era de cele mai multe ori gravarea (pentru obiectele din bronz) și tehnica *au repoussé* (pentru cele din foaie de aur).

De asemenea, în general, în decorul întrebuițat trebuie remarcată aceeași esență geometric-spiralică existentă și în cazul Artei ceramicii: cu traseu mai ales unghiular dar și curb, la care se adaugă foarte rarele elemente figurative (zoomorfe și antropomorfe), precum și aceeași concepție tectonică, legată de forma suprafețelor decorate.

În ceea ce privește piesele de ARMURĂ (nu ne oprim aici și la ARME), o APĂRĂTOARE DE BRAȚ ȘI COT de la Satu Mare (sat, jud. Arad) este realizată dintr-o sârmă groasă din bronz, terminată cu volute la ambele capete¹⁰.

Piese de ceremonial (părți componente ale armurilor de paradă), dar și cultice (decorul o dovedește), COIFURILE din aur și din argint aparținuseră șefilor militari. Influențele scitice și persane se împletesc cu cele grecești. Probabil o piesă – plină de fantezie – lucrată într-un atelier grecesc, dar de un meșter local (dat fiind primitivismul execuției)¹¹, o comandă tracogetică (dat fiind unele motive – rozete, spirale)¹², casca din aur (de 20 de carate) cu obrăzare de la Poiana Coțofenești (jud. Prahova) (de 770g)¹³ este o calotă conică (vârful lipsește), cu deschidere rectangulară¹⁴, datată în jurul anului 400 î.Hr.¹⁵. Frontal, decorul falsei viziere¹⁶ este constituit din imenșii ochi apotropaici, expresivi, migdalați, cu sprâncene prelungite cu o semispirală, de pe care pornesc alte sprâncene mai mici, spiralate¹⁷. Este posibil ca cercurile adâncite al pupilelor să fi primit pietre strălucitoare¹⁸. Calota este decorată în întregime cu șiruri paralele de rozete conice proeminente¹⁹, ce reproduc țintele-nituri ale unei ferecături²⁰. În rest, decorul bogat este realizat *au repoussé* și gravat, cu scene figurative dintr-o mitologie sincretistă elenică²¹ (cu origini orientale iraniene)²². Pe obrăzare are scene de sacrificiu, oameni și animale fantastice, stilizați stângaci, decorativ, simetric dar fără omogenitate: un personaj masculin (rege-preot?²³) – cu armură cu solzi, peste care se află o hlamidă prinsă cu o fibulă, și cu un coif conic – este îngenunchat pe spatele unui berbec, cu coadă și cap disproporționat de mari, pe care îl va sacrifica cu *akinakes*-ul cu antene involute, pe care îl ține cu vârful în sus, într-un gest ritualic. Combinația dintre hlamidă și armură grea este o dovadă a apartenenței – personajului reprezentat – armatei prinților traci și geto-daci²⁴. Pe apărătoarea de ceafă, decorul coifului redă, în două frize, patrupede înaripate și grifoni²⁵, cu gheare exagerate. Dar spontaneitatea se simte în spatele provincialismului – în realismul ce

¹⁰ Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, p.118

¹¹ D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1969, p.82

¹² *Ibidem*, p.80-81

¹³ Ion Horațiu Crișan, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, Ed. Albatros, 1980, p.225

¹⁴ *Illiri și daci*, Cluj-București, Muzeul Național Beograd, Muzeul de Istorie al Transilvaniei Cluj, 1972, p.154

¹⁵ Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p.226

¹⁶ Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii. Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă*, București, Ed. Meridiane, 1980, p.27

¹⁷ D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.77

¹⁸ Virgiliu Z. Teodorescu, *Mărturii referitoare la descoperirea coifului de la Poiana Coțofenești*, in *Muzeul Național*, X, 1998, București, p.21

¹⁹ D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.78

²⁰ H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.279, s.v. *Poiana Coțofenești*

²¹ D. Berciu, *Mormîntul „prințiar” de la Agighiol și unele probleme ale artei traco-getice*, in *Pontice*, II, 1969, Constanța, p.177

²² Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii...*, p.27

²³ Mihai Gramatopol, *Studia III. 1979-1984*, Brașov, Ed. Transilvania Express, 2008, p.91

²⁴ *Ibidem*, p.91-92

²⁵ Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p.225-226

denotă simțul de observație a realizatorului. Și din punctul de vedere formal se constată aceeași stângăcie în ceea ce privește neadaptarea formelor rigide segmentelor anatomice pe care trebuia să le protejeze²⁶.

Asemănător, dar mai sobru în decorație, este coiful din argint parțial aurit din tezaurul de la Agighiol (jud. Tulcea) (datat în primul sfert al sec. al IV-lea î.Hr.)²⁷, o piesă de paradă, cu aceeași formă și cu o greutate apropiată (743,5g)²⁸, făurit pentru un principe get înmormântat aici (împreună cu soția, probabil scită), pe care l-am putea cunoaște după inscripție (deși aceasta ar putea însemna numele unei zeități tracice)²⁹. Calota face corp comun cu apărătoarele pentru frunte și ceafă, precum și cu obrăzarele³⁰. Coiful nu are decor în partea superioară, cea inferioară fiind ornamentată bogat, cu scene dinamice, cu câte un călăreț în zale pe obrăzare, șarjând cu sulița (cu detalii de harnașament, dar și cu stângăcii: disproporții mai ales ale mâinilor, dar și ale cailor)³¹, aceștia fiind acoperiți cu foiță de aur³², și cu 2 călăreți pe apărătoarea de ceafă, orientați în sensuri opuse, separați printr-o rozetă³³. La acest decor se adaugă, frontal, 2 ochi apotropaici, migdalați, exagerați, cu sprâncene arcuite, stilizate spiralat. Deasupra plăcii frontale, o friză de arcade este surmontată de o friză de palmete³⁴. Apărătoarea de ceafă are un decor cu 2 călăreți care aruncă lancea cu mâna stângă³⁵.

Coiful din argint parțial aurit din tezaurul de la Peretu (jud. Teleorman) (datat puțin mai târziu, în prima jumătate a sec. al IV-lea î.Hr.)³⁶ era destinat de asemenea unui principe (rămas necunoscut). Piesa este de tipul getic cunoscut, are aceeași calotă relativ conică, falsă vizieră, apărătoare de obraz și de ceafă, dar decorul este cel mai sincretist dintre decorurile tuturor acestor coifuri. Cei 2 ochi sunt redați mai simplificat și mai rigid stilizați. Decorul reprezintă pe obrăzarul drept pasărea de pradă cu iedul în gheare și cu peștele în cioc, cu detalii diferite față de decorul unuia dintre paharele de la Agighiol (cu care se aseamănă): cerculețe pe creastă, imbricații pe gheare... De asemenea, celălalt obrăzar, are decorul – cu un țap de munte cu coarnele ondulate – asemănător cu decorul de pe al doilea pahar de la Agighiol (și aici unele detalii diferă: pelajul și copitele fiind stilizate diferit)³⁷.

Coiful din argint de la Porțile de Fier (aflat la Detroit Institut of Arts) (datat în jurul anului 400 î.Hr.)³⁸ este, ca formă, mai scund și mai lat decât cel de la Agighiol. Marginile deschiderii sunt ondulate. În privința decorului, are reprezentat pe unul dintre obrăzare motivul vulturului cu peștele în cioc și iepurele în gheare, stilizat ca pe paharul de Agighiol: vulturul, cu gheare exagerat de mari, ierbivorul, cu aceleași benzi transversale ca și țapul de munte de pe celălalt obrăzar – acesta – cu coarne puternice și elegante (după stilizarea cerbului de pe al doilea pahar de la Agighiol), cu corpul (disproporționat) acoperit cu benzi umplute cu liniuțe orizontale³⁹. Pe apărătoarea de ceafă, coiful are un decor dispus pe două

²⁶ Radu Florescu, *Arta dacilor*, București, Ed. Meridiane, 1968, p.31

²⁷ Mihai Gramatopol, *op. cit.*, p.96

²⁸ D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.40

²⁹ Mihai Gramatopol, *op. cit.*, p.97

³⁰ GT, in Rodica Oanță-Marghitu, *op. cit.*, p.262

³¹ Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p.216

³² D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.43

³³ *Ibidem*, p.44

³⁴ *Ibidem*, p.41

³⁵ Idem, *Mormîntul „princiar”...*, p.176

³⁶ Mihai Gramatopol, *op. cit.*, p.106

³⁷ Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii...*, p.29

³⁸ D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.88

³⁹ *Ibidem*, p.84

frize: rozete stilizate în 4 colțuri – pe cea de sus, palmete elegante (ca pe coiful de la Agighiol) – pe cea de jos⁴⁰. Decorativism pronunțat are întregul ansamblu, la care contribuie ochii apotropaici, cu dubla sprânceană stilizată echilibrat⁴¹. Calota are decor doar la bază: o friză cu arcade în registrul de jos și una cu palmete deasupra, la care se adaugă stilizarea urechii în forma literei C, prin două linii paralele cu capetele aduse în interior într-o semispirală⁴². Produs într-un atelier local traco-getic, și mai apropiat stilistic de arta locală⁴³, coiful are influențe grecești, etrusce⁴⁴, orientale (rozetele – persane ca origine, prelucrate de greci), motivele figurative fiind socotite scitice⁴⁵.

Din Moldova, de la Băiceni – Cucuteni (jud. Iași), provine coiful princiar getic fragmentar din aur⁴⁶ – aparținând tezaurului în întregime din aur găsit aici (datat la sf. sec. al V-lea î.Hr. – dată când încă nu se instalase criza aurului din întreg sud-estul Europei)⁴⁷. Detaliile decorului (*au repoussé*), proprii sciților – scena cu lupul atacând un leontopegas, un animal fantastic în care este combinat un leu și un pegas, sau detalii tehnice ale redării gâturilor cailor în relief unghiular –, sunt mărturie pentru faptul că meșteșugarul lucrase pentru comanditari sciți, dar realizează acum o piesă pentru un principe get din Moldova. În plus, șerpini cu capete de pasăre au de fapt capete de dragon, iar personajul masculin (probabil principe-preot, nu o divinitate – divinitățile vor decora mai târziu piese de armură!) de pe obrăzarul drept ține într-o mână o cupă asemănătoare cu cele din tezaurele geto-dacice din sec. I î.Hr. – I d.Hr., iar în cealaltă un ryton asemănător cu artefactul – mai târziu! – de la Poroina⁴⁸. Calota este ornamentată cu mici spirale ce stilizează probabil pieptănătura. Aceiași ochi apotropaici decorează falsa vizieră⁴⁹.

Un coif din bronz de la Pișcolț (jud. Satu Mare) (cultura Basarabi), de 18,5cm înălțime, are calota ogivală și un buton rotund în vârf⁵⁰, decorat cu linii concentrice și liniuțe oblice. Coifuri fragmentare au fost găsite și la Uioara, Gușterița, Șpălnaca, Zalău⁵¹.

De tip celtic sunt coifurile de la Ciumești (jud. Satu Mare) și de la Silivaș (jud. Cluj). Coiful de la Ciumești (unul dintre cele mai vechi artefacte celtice de pe teritoriul României)⁵², lucrat prin ciocănire dintr-o foaie de bronz, este surmontat de un corb (vultur? șoim?) de 32cm lungime și 23cm deschiderea aripilor (cu desene diferite, una dintre ele fiind reparată în Antichitate)⁵³, așezat pe un cilindru înfipt într-un știft ce iese din mijlocul calotei⁵⁴; are aripile deschise, cu cioc (restaurant) și ochi din fildeș și email roșu, și o rozetă decorată cu ove și cârcei⁵⁵.

⁴⁰ *Ibidem*, p.85

⁴¹ Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii...*, p.30

⁴² Lucian Roșu, *Două obiecte de artă traco-geto-dacice în colecțiile muzeului institutului de arte din Detroit s.u.a.*, in *Revista muzeelor și monumentelor*, 2, 1975, București, p.57

⁴³ D. Berciu, *Mormîntul „princiar”...*, p.177

⁴⁴ Lucian Roșu, *op. cit.*, p.55

⁴⁵ D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.88

⁴⁶ Timothy Taylor, in Jane Turner (coord.), *Dictionary of Art*, New York, Grove'Dictionaries, 1996, vol.30, p.770, s.v. *Thracian and Dacian art*

⁴⁷ Mihai Gramatopol, *op. cit.*, p.85

⁴⁸ *Ibidem*, p.86-88

⁴⁹ H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.55, s.v. *Băiceni*

⁵⁰ Ion Miclea, Radu Florescu, *Preistoria Daciei*, p.125

⁵¹ Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1978, p.96

⁵² Paul MacKendrick, *Pietrele dacilor vorbesc*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978, p.48

⁵³ *Ibidem*

⁵⁴ *Ibidem*, p.47

⁵⁵ H. D. și R.F., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.103, s.v. *Ciumești*

Aparținând Hallstattului târziu, coiful din bronz de la Găvojdia (jud. Timiș) este de tip greco-illyric (aparține Hallstattului târziu). Piesa, păstrată într-o stare bună de conservare, are analogii în Grecia, la Olimpia, și în spațiul fostei Iugoslavii, la Isthmia (legăturile dintre illyri și nord-dunăreni sunt evidente). Este realizată prin ciocănire, dintr-o singură bucată de tablă. Două nervuri reliefate puternic (și decorate cu o linie incizată) ranforsează calota. La cele 3 incizii ce ornamentează calota între nervuri se adaugă și perlatura din nituri succesive de la marginea coifului, precum și rozeta cu 6 petale, aplicată dintr-un metal alb, de pe tăietura ce separă obrăzarul stâng de apărătoarea de ceafă. În partea stângă, deasupra unghiului drept al vizierei, în aceeași tehnică abia se deslușește un ornament în formă de călăreț (?), iar sub butonul frontal – un mistreț (?)⁵⁶.

Cel de la Silivaș are decor în niello pe apărătoarea de ceafă, cu motivul cârcelului, și o buterolă cu același decor⁵⁷.

3 SCEPTRE din bronz de factură scitică provin din jud. Tulcea (Zebil, com. Sarichioi, Nalbant, com. Nalbant, Telița „Celic Dere”, com. Frecăței). Au formă de protome de pasăre de pradă, cu cioc încovoiat și cu un decor cu linii paralele, două dintre piese terminându-se cu o bară hexagonală în profil, ochii fiind reliefați semisferic⁵⁸.

CNEMIDELE de la Agighiol (jud. Tulcea) (sec. al IV-lea î.Hr.⁵⁹, de 47,8cm și, respectiv, 46cm înălțime) au o ornamentație cu caracter simbolic. Aceasta redă, pe una dintre cnemide, un călăreț și dedesubt un personaj masculin șezând pe un tron, cu un vultur într-o mână și un ryton împodobit, în cealaltă, iar pe cealaltă parte, un animal fantastic. Cealaltă cnemidă este ornamentată în partea de jos cu șerpi; partea care protejează genunchiul este modelată prin martelare în forma unui cap de femeie (Ariadna?)⁶⁰, cu detalii ale cărlionților părului și ale cerceilor⁶¹, cu o bandă pe frunte și două coliere la gât. Ochii sunt expresivi aici⁶² și, în general, trăsăturile feței au o oarecare delicatețe⁶³. La prima cnemidă, care reprezintă probabil un bărbat⁶⁴, fața acestuia este acoperită cu benzi subțiri de aur⁶⁵. Cărlionții redau părul și aici, dar colierele lipsesc. În lumea elenică a sec. al VI-lea – al V-lea î.Hr. erau răspândite cnemidele cu masca Gorgonei (în paralel cu cele simple, fără figuri⁶⁶), dar realizarea este în cazul nostru tracică, în ceea ce privește sugestiile de tatuaj de pe față⁶⁷, proeminențele accentuate, reliefulurile care subliniază musculatura⁶⁸.

Nu poate fi contestată existența unor ateliere locale, care au lucrat pentru aristocrația tribală autohtonă (mai puțin probabil getă, dar cu siguranță greacă) opere hibride, aparținând artei orientalizante proprii zonei Traciei, Ucrainei, Crimeei etc., dar, în general, este mai mult vorba despre meșteri itineranți, care produceau opere de comanditar, și mai puțin despre conturarea unei arte noi, proprie getilor, în ciuda particularităților stilistice și a multiplelor influențe: o viziune independentă, un stil autonom getic nu sunt acceptate de toți cercetătorii.

⁵⁶ VC, in Rodica Oanță-Marghitu, *op. cit.*, p.248

⁵⁷ H. D., in Radu Florescu et al. (coord.), *op. cit.*, p.309, s.v. *Silivaș*

⁵⁸ Gabriel Jugănar (coord. catalog), *Aspecte privind prelucrarea și circulația metalelor în Dobrogea din Preistorie până în Evul mediu*, Tulcea, Biblioteca Istro-Pontică, 2005, p.32

⁵⁹ Radu Florescu, *op. cit.*, p.33

⁶⁰ Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii...*, p.29

⁶¹ Ion Horațiu Crișan, *op. cit.*, p.216

⁶² D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.46

⁶³ Ion Miclea, Radu Florescu, *Geto-dacii...*, p.29

⁶⁴ D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.48

⁶⁵ *Illiri și daci*, p.151

⁶⁶ D. Berciu, *Arta traco-getică*, p.107

⁶⁷ Timothy Taylor, in Jane Turner (coord.), *op. cit.*, vol.1, p.767, s.v. *Agighiol*

⁶⁸ D. Berciu, *Mormintul „princiar”...*, p.181

Cel puțin pentru perioada de dinaintea sec. al II-lea î.Hr., unii exegeți sunt de acord asupra unui stil propriu și original al tracilor meridionali, în care elementele orientale, scitice, grecești se colează și se combină pe un fond autohton puternic, având ca rezultat imagini al căror mesaj este înțeles doar de cei care îi cunoșteau simbolistica.

BIBLIOGRAPHY

CĂRȚI

- Bader, Tiberiu, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1978
- Berciu, D., *Arta traco-getică*, București, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, 1969
- Crișan, Ion Horațiu, *Spiritualitatea geto-dacilor. Repere istorice*, București, Ed. Albatros, 1980
- Dumitrescu, Vladimir, *Arta preistorică în România*, vol.I, București, Ed. Meridiane, 1974
- Florescu, Radu, *Arta dacilor*, București, Ed. Meridiane, 1968
- Florescu, Radu, Daicoviciu, Hadrian, Roșu, Lucian (coord.), *Dicționar enciclopedic de artă veche a României*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1980
- Gimbutas, Marija, *Civilizație și cultură. Vestigii preistorice în sud-estul european*, București, Ed. Meridiane, 1989
- Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și pînă astăzi*, București, Ed. Albatros, 1971
- Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a românilor*, București, Ed. Sport-Turism, 1981
- Gramatopol, Mihai, *Studia III. 1979-1984*, Brașov, Ed. Transilvania Express, 2008
- Illiri și daci*, Cluj-București, Muzeul Național Beograd, Muzeul de Istorie al Transilvaniei Cluj, 1972
- Jugănar, Gabriel (coord. catalog), *Aspecte privind prelucrarea și circulația metalelor în Dobrogea din Preistorie până în Evul mediu*, Tulcea, Biblioteca Istro-Pontică, 2005
- MacKendrick, Paul, *Pietrele dacilor vorbesc*, București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1978
- Miclea, Ion, *Dobrogea*, București, Ed. Sport-Turism, 1978
- Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Geto-dacii. Strămoșii românilor. Vestigii milenare de cultură și artă*, București, Ed. Meridiane, 1980
- Miclea, Ion, Florescu, Radu, *Preistoria Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1980
- Oață-Marghitu, Rodica, *Aurul și argintul antic al României*, catalog de expoziție, Râmnicu-Vâlcea, Ed. Conphys, 2014
- Pârvan, Vasile, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, Ed. Meridiane, 1982
- Petrescu-Dîmbovița, Mircea, Vulpe, Alexandru (coord.), *Istoria românilor*, vol.I, *Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, Academia Română, Ed. Enciclopedică, 2010
- Turner, Jane (coord.), *Dictionary of Art*, New York, Grove'Dictionaries, 1996, vol.1, 30

ARTICOLE

- Berciu, D., *Mormîntul „princiar” de la Agighiol și unele probleme ale artei traco-getice*, in *Pontice*, II, 1969, Constanța, p.169-187
- Roșu, Lucian, *Două obiecte de artă traco-geto-dacice în colecțiile muzeului institutului de arte din Detroit s.u.a.*, in *Revista muzeelor și monumentelor*, 2, 1975, București, p.55-59

Iulian Boldea, Cornel Sigmirean (Editors)

MULTICULTURAL REPRESENTATIONS. Literature and Discourse as Forms of Dialogue

Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş, 2016

ISBN: 978-606-8624-16-7

Section: History and Cultural Mentalities

Teodorescu, Virgiliu Z., *Mărturii referitoare la descoperirea coifului de la Poiana Coțofenești*, in *Muzeul Național*, X, 1998, București, p.19-23